

HANS DERNSCHWAM'IN İSTANBUL VE ANADOLU'YA SEYAHAT GÜNLÜĞÜ'NDEKİ TÜRK İMAJI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ayalp TALUN İNCE*

Özet: Hugo Dyserinck'in 1966 yılında yayımlanan "Zum Problem der 'images' und 'mirages' und ihre Untersuchung im Rahmen der Vergleichenden Literaturwissenschaft" başlıklı makalesi imgebilimi karşılaştırmalı edebiyat biliminin bir alt dalı olmaktan çıkarmış, kendi başına bir bilim dalı olarak inceleme yapmasına olanak tanımıştır. Aşağıda inceleme bu nedenle imgebilim çerçevesinde, hümanist seyyah H. Dernschwam'ın 1553-55 arasında kaleme almış olduğu "İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü"ndeki Türk-İslam imajı gösterilerek seyahat günlüklerinin imaj yaratma konusundaki yaklaşımları gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: İmgebilim, Türk imajı, seyahatname, Dernschwam, Osmanlı tarihi, Avrupa tarihi.

An Analysis of the Turkish Image in Hans Dernschwam's "İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü" (A Diary of Travels to Istanbul and Anatolia)

Abstract: Hugo Dyserinck's article "Zum Problem der 'images' und 'mirages' und ihre Untersuchung im Rahmen der Vergleichenden Literaturwissenschaft", published in 1966, led to the recognition of imagology as an autonomous discipline, rather than as a sub-discipline of comparative literature. The presented article, thus, aims at explaining how the Islamic Turkish image appears in the 16th century work of the German traveller H. Dernschwam, titled "İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü".

Keywords: Imagology, Turkish image, travellogues, Dernschwam, Ottoman history, European History.

Giriş

İmajların oluşumu insanlık tarihi kadar eski gözükmekte. Aynı zamanda imajın ne olduğuna dair düşünceler de insan kadar "eski" olsa gerek. Sözlükte zaman zaman "imge" ile karşılanan ve dolayısıyla "hayal" anlamına gelen imgenin yanı

---

* Dr., Muğla Üniversitesi.

sıra, “imaj” Platonculuğun ülkemizde daha yakından tanınmaya başlamasıyla farklı anlamlar kazanmıştır. Felsefi “imaj” kavramı bir nesneyi doğrudan doğruya yeniden tanımaya yarayacak bir biçimde göz önüne (bu içsel göz de olabilir) getirmeye yarayan şey, yani bir çeşit algılananın somut ya da düşünsel kopyasıdır (Hançerlioğlu 1975; Püsküllüoğlu 1995). Yazında da yerleşen kavramı imaj bilimi için “imaj” kavramıyla, yazın biliminde ise “imge” kavramıyla karşılamak makul görünüyor. Ancak, çalışmanın mahiyeti açısından “imaj” kavramını daha ayrıntılı irdelemek ve incelemenin alanına oturtmak yararlı görünmektedir. Çünkü, “imaj bilimi” çerçevesinde “imaj” kavramı, sözlük anlamını korumakla beraber önce anlam genişlemesine, sonra da daralmasına uğramıştır. Anlam gelişmesi doğmuştur, çünkü salt dış dünyanın insan düşününde yansımaları olmaktan çıkıp bir insanın ya da toplumun bilincinde “başka” olan hakkında ve “kendisi” hakkında oluşan imgeleri de kapsamaya başlamıştır. İmgebiliminin önceleri karşılaştırmalı edebiyat biliminin bir alt dalı olarak ortaya çıkması, daha sonra ise bağımsız bir bilim dalı olma çabalarıyla¹ birlikte “imaj” kavramı kültürler arası “imaj” olarak daraltılmıştır (bkz. Aytaç 1999:16; Dyserinck 1966:107-108).

Bu bağlamda “imaj” kavramı, bir milletin diğer bir millet hakkındaki “düşünce ve görüşleri” olarak anlaşılır olmuştur. İmaj bilimi ise bu imajların yazılı eserlerde incelenmesi ve derlenmesiyle uğramıştır. Dyserinck, 1966 yılında yaptığı konuşmasıyla oluşabilecek çeşitli imajları tanımlanmış ve imaj biliminin temelini sağlam bilimsel ölçütlere oturtmuştur². Bir imaj kesinlikle nesnel ya da gerçekçi ölçütlere dayanarak ortaya çıkmaz. Çoğunlukla önyargılar, klişeler ve stereo tiplerle yakın ilişki içindedir³. Tüm bu verilerin bir araya gelmesiyle bir milletin diğer bir

¹ Hugo von Dyserinck'in 1966 yılında yayınlanan ve imgebiliminin bir bilim dalı olarak geçerliliğini kanıtlayan makalesi “imgebiliminin” oluşmasına uygun zemini hazırlamıştır.

² Dyserinck, Hugo: *Zum Problem der “images” und “mirages” und ihre Untersuchung im Rahmen der Vergleichenden Literaturwissenschaft*. (Arcadia, Zeitschrift für vergleichende Literaturwissenschaft, Berlin, 1/1966, s. 107-120) adlı çalışmasında öncelikle imaj biliminin önemini, bazı edebi eserlerin imaj çalışması yapılmadan anlaşılamayacağı savını belgeleyerek belirtmiştir. Aynı makalede “imaj” ve “miraj” kavramlarını tanımlamıştır. Bununla “imaj” yabancı imgesi, “miraj” ise milletlerin kendilerine ait imgelerini teşkil etmektedir. Çalışmasında, ayrıca imaj çalışmalarının nasıl bilimsel bir çerçevede gerçekleştirilebileceğini irdelemiştir. Dyserinck (s. 115) çalışmaların ilk basamağını malzeme toplamanın oluşturduğunu belirtse de, imaj çalışmalarının asıl bilimsel niteliğin onları doğru bağlamda değerlendirmekle, neden-sonuç ilişkilerinin doğru belirlenmesiyle ve önemlisi amacın açıkça ortaya çıkarılmasıyla kazandırılabilirliğinin altını çizer.

³ Burada önyargılar, oluşturulan, çoğu zaman gerçeğe ya da tanımaya dayanmayan olumsuz imajlardır, klişeler kalıplaşmış düşüncelerdir, stereo tipler ise toplumun tek bir bireyden yola çıkılarak toplumun tamamına mal edilen özelliklerdir. En büyük

millet ile ilgili imajını oluşturur. Söz konusu bu imaj, çok nadiren somut verilere dayanır. Genellikle bir milletin öz imajı, yani “miraj”ı, onun diğer millet hakkındaki imajının asıl belirleyicisidir. Dolayısıyla, imaj çalışmalarının kaynağını teşkil eden yazılı eserin hedef kitlesi, imajın yüklendiği kitle değil, tam aksine eserin ortaya çıktığı toplum ya da bu toplumun belirli bir kesimidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, insanlar var olduklarından bu yana birbirleri hakkında olumlu ya da olumsuz imajlara sahiptir. Bu karşılıklı imaj alış-verişinin en hareketli olduğu topluluklardan ikisi de Türk ve Alman toplumlardır. Nasıl Romalılar ilk kez karşılaştıkları Germenler hakkında yazmaya başlamışlarsa⁴, Alman ve Türk toplumlarının tarihte ve günümüzde karşılaşmaları, sayısız yazılı eserlere konu ve karşılıklı Türk ve Alman imgelerinin oluşmasına neden olmuştur.

Toplumların günümüzde buldukları yer ve iletişim çağında bile kendi ülkemizin dünyada, Batının ise bizde bıraktığı çoğunlukla olumsuz etkinin kaynağı, imajların tarihi kökeninde aranmalıdır. Artık nedenlerini hatırlamadığımız, hatta etkenini dahi tanımadığımız birçok önyargı, klişe ve hatta stereo tip, Türklerle Batının ilk karşılaşmalarında oluşmuş çeşitli imajlardan kaynaklanmakta ve halen beslenmektedir. Bu duruma neredeyse 500 yıldır birbirinden tamamen farklı yazı ve düşünce dünyaları ile farklı dinlerin beraberinde getirdiği kültür uçurumu da eklenince, önyargıya dönüşen imajların ortaya çıkışını anlamak, çok da zor olmasa gerek.

Bu çalışmanın konusu 16. yy.da yazılmış bir seyahatnamede Türk imajlarının belirlenmesi ve sosyal, tarihi, siyasi ve kültürel bağlamda neden-sonuç ilişkilerini çerçevesinde incelenerek çıktığı toplumun farklı amaç ve hareket noktalarının tespit edilmeye çalışılmasıdır. Araştırmada, bu amaçla ele alınan eser Hans Dernschwam'ın “İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü”dür.

Seyahatnameler sefaret mektuplarının ve şarkıların yanı sıra ilk belirgin imaj taşıyıcılarıdır. Bilimsel bir amaç güdülmemekle birlikte, eserin hedefi çoğunlukla siyasi içeriklidir. İncelenen toplumdan ziyade seyyahın ait olduğu toplumu etkileme amacını taşır. Analizin sonucunda elde edilmesi gereken sonuç da bu amacın açığa kavuşturulabilmesidir.

Çalışmanın ilk kısmında öncelikle kişi ve yazar olarak Dernschwam ve eseri irdelenerek kendi çağının sosyal, siyasi, tarihi ve kültürel koşulları içerisinde değerlendirilecek ve öz imajı ile Türk imajı incelenerek amacı açığa çıkarılacaktır. Bu inceleme esnasında imajların tespiti ve açıklanması yerine, imajları belirli başlıklar altında toplanmaya çalışılmıştır. Böylelikle detaya boğulmayan özetleyici

---

doğruluk payı genellikle bu tip imajlarda vardır. Ancak, burada bilimsel geçerliliği olan gözlemlerden bahsedilmediği açıktır.

⁴ Bunların en belirleyici örnekleri Tacitus'un “Germania” ve Jül Sezar'ın “De bello Gallico” adlı eserleridir. (bkz. Schulz 1965:7-8).

bir anlatım benimsenmiş ve asıl önemli olan imajın kullanılış amacının tespitine ağırlık verilebilmiştir.

1. Hans Dernschwam: Hayatı ve Eseri (1494-1568)⁵

Hans Dernschwam'ın çocukluk ve ilk gençlik yılları hakkında kesin bilgiler mevcut olmamakla birlikte iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. 1507-1509 yıllarında Viyana ve Leipzig Üniversitelerinde eğitim görmüştür. 16. yy. Avrupa'sının eğitim geleneğine uygun olarak felsefe ve Roma-Yunan klasikleri eğitimi almıştır. Bunların yanı sıra tarihe, özellikle sanat tarihine ve coğrafyaya ilgi duyduğu söz konusu seyahat günlüğünden de anlaşılmaktadır. Dernschwam, en verimli günlerini Augsburg'un ve zamanın Almanya'sının önde gelen tüccarlarından ve yükselen burjuva sınıfının başlıca temsilcisi Fugger ailesinden, Anton Fugger'in yanında geçirmiştir. Fugger'lerin yanında bir çeşit muhasebeci gibi çalışmış, gizli mektuplaşmaları yürütmüştür. Bu sayede hem emekliye ayrıldığı sıralarda seyahat etmeye yeterli parayı kazanmıştır, hem de heyetle seyahat etmesine yarayacak temaslarda bulunmuştur. Ayrıca daha sonraları kaleme aldığı eserlerine açıkça yansıtacak olan döküm tarzı yazma alışkanlığını edinmiştir.

Dernschwam'ın belirgin hümanist eğitim aldığı ve zamanın önde gelen hümanistlerinden etkilendiği bilinmektedir⁶. Bu hümanistlerin kendisinden önce yapılmış çalışmaları eserinin Türk imajlarında kendini hissettirir. Ancak, Dernschwam'ın açıkça etkilendiği bir başka eser vardır ki, bu eserle biraz daha yakından ilgilenmeden Dernschwam'ın günlüğüne geçilmemelidir. Çünkü, bu eser Dernschwam'ın Türk imajını ve aynı zamanda kendi toplumuna yönelttiği seslenişinin temelini oluşturmaktadır. İncelemede yeri geldiğinde bu hususlara daha ayrıntılı değinilecektir. Söz konusu eser, Martin Luther'in 1529 yılında yayınlanan "Türlere Karşı Savaş İlişkin"⁷ eseridir. Bu yazıda Luther⁸ daha sonraları

⁵ Çalışmada Hans Dernschwam hakkındaki tüm bilgiler eserin Almanca baskısında (1923 ve 1986) yer alan Franz Babinger'e ait giriş bölümünden alınmıştır. DERNSCHWAM, Hans: *Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien*. Hans Dernschwam's *Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien*: (1553/55). Franz Babinger tarafından Fugger Arşivlerinde yer alan aslından yayınlanmış ve açıklanmıştır. İlk baskı 1923, 2. tıpkı basım 1986, Duncker ve Humblot Yayınları, Berlin.

⁶ Bu hümanistlerden başlıcaları Balbius, Ulrich von Hutten, Erasmus von Rotterdam ve en önemlisi Martin Luther'dir. Ayrıca bkz. Balbinger (Dipnot 7).

⁷ Eserin daha yayımlandığı yıl değişik yerlerde 7 ayrı basımı olmuştur. Bu da zamanın kamuoyu üzerindeki etkisini gösterir. Dernschwam ancak 2 baskı yapmış eseri bunun yanında oldukça etkisiz görünmektedir.

⁸ Luther'in yazısına ilişkin bilgiler Kula, Onur Bilge'nin Gündoğan Edebiyat Dergisi Kış 1993a Sayısında yayınlanmış "Martin Luther II: 'Türk'e Karşı Ordu Vaazı' (Heerpredigt wider den Türken) ya da 'Türk, Şeytanın Son ve Tehlikeli Öfkesidir!'" başlıklı

Dernschwam'da tekrarına rastladığımız birçok Türk imajını⁹ belirlemiştir. Ne var ki bu imajların çoğu öyle görünse de aslında Türkler ile doğrudan ilgili değildir. Daha önce de vurgulandığı gibi, Türk, yani bu durumda yabancı imajının özünde öz imaj, yani Dyserinck'in ifadesiyle miraj yatmaktadır. Luther'in tespitleri ve sözleri, ki bunlara Dernschwam'da¹⁰ da rastlamak mümkündür, bu durumu kanıtlar niteliktedir. Önceleri yalnızca Türk üzerine ifade edilen birçok düşünce, yazının ilerleyen bölümlerinde papalıkla açıkça kıyaslamalarla¹¹, hatta kendi milletine açıkça seslenişlerle¹² sürmektedir.

Dernschwam'ın eserine geri dönecek olursak, eseri Luther'inki kadar etkili olmamıştır. Bunun başlıca nedenleri arasında aynı şekilde baskı yapmamış olması ve Dernschwam'ın kiliseyi karşısına alacak kadar popülist olmaması gösterilebilir. Dernschwam, daha kısıtlı bir topluluğa hitap etmiş ve eseri ancak 2 baskı yapmıştır ki, bu baskılar zamanında değil 20. yy.da yayınlanmıştır. Dolayısıyla zamanını biçimlendirmek yerine inceleme malzemesi doğurmuştur. Balbing¹³ Dernschwam'ın kitabının kendi zamanında farklı el yazmalarından bahseder ve araştırmacıların eseri istismar edercesine değerlendirdiğini dile getirir. Eser uzun bir aradan sonra ancak 20. yy.da yeniden ortaya çıkmıştır. İlginç olan bu eserin ülkemizde de Y. Önen'in çevirisiyle iki baskı yapmış ve 1992'de çıkan 2. tıpkıbasımın 8000 adet basılmış olmasıdır. Günümüzün birçok popüler eseri bu kadar adet baskı yapamamaktadır.

Dernschwam, günlüğünü herhangi bir bilimsel iddia taşımaksızın kaleme almıştır. Sıklıkla tekrarlamayı uygun bulduğu “ben oradaydım”, “ben gördüm” (Dernschwamm 1992:127, 185) gibi ifadeler, yazdıklarını inandırıcı kılma çabalarını yansıtır. Kitabın ikinci bölümünü oluşturan “Anadolu'ya Seyahat” bölümünde bu ifadelere yer verilmemiştir. Birinci bölüm olan “İstanbul'a Seyahat” ne kadar kendisinden önce yazılmış eserlerin izini taşıyorsa, ikinci bölüm de bir o kadar özgündür. Çünkü, bu zamanda daha önce kayıtlara geçmiş Anadolu yolculukları yaygın değildir. Ne var ki, mevcut imgelerin tekrarından ve desteklenmesinden gene de vazgeçilmemiştir. Eserin ve Dernschwam'ın daha iyi

---

yazısından edinilmiştir. Ayrıca bkz. Kula 1993b: 63-66, 67-83, 85-107, 109-127, 129-144).

⁹ Bu imajlardan sadece bazılarını ifade etmek gerekirse şu örnekler verilebilir: “Hiçbir krallık Türkler gibi öfke ve ölüm saçmamıştır”, “Türkler Hristiyanlarla birlikte özlerini de yok ediyorlar”, “Türkler en büyük eşkıya ve ahlak bozucudur”, “Türklerin ordusu, şeytanın ordusudur” vb.

¹⁰ Örnekler Türkçe baskıda özellikle s.111-115 arasında bulunabilir.

¹¹ “Türk Şeytan, ama Papa daha büyük Şeytan”, “Papa, Hristiyanlara Türklerden daha kötü davranıyor”.

¹² “Türk'e karşı yumruğunu sık”, “Türk, sahte Hristiyanların cezasıdır”, Türklerin oynacağı olmayın”.

¹³ Bkz. Dipnot 6.

HANS DERNSCHWAM'IN *İSTANBUL VE ANADOLU'YA SEYAHAT GÜNLÜĞÜ*'NDEKİ TÜRK
İMAJI ÜZERİNE BİR İNCELEME

anlaşılması için, eserin yazıldığı ve Dernschwam'ın yaşadığı dönemi daha iyi tanımak gerekir. Kuşkusuz çağ, tüm yaşantılara ve yaratılara etki etmektedir ve sosyo-kültürel olsun, siyasi ya da tarihi olsun kendi ayrı düşünülmemelidir. Bu nedenle eserin ortaya çıktığı zaman dilimi ve bu zaman diliminde Dernschwam'ın konumu daha yakından incelenecektir.

2. Hans Dernschwam ve Çağı (1490-1590)¹⁴

İnceleme süreci olarak Dernschwam'ın yaşadığı yıllar dâhil olmak üzere yaklaşık 100 yıllık bir kesit ele alınmıştır. Seçilen zaman dilimi ancak genel bir çerçeve çizmek amacıyla seçilmiştir. Peki bu yüz yılda Avrupa'nın tarihi, siyasi, kültürel kimliğini belirleyici neler yaşanmıştır?

a) Keşifler ve Koloniler:

- Kristof Kolomb Amerika kıtasını keşfeder ve kolonileşme başlar (1492)
- Tordesillas anlaşması yapılır. Papanın himayesinde 47inci boylam İspanya ve Portekiz arasında bölüştürülür (1494)
- Magellan dünyanın çevresinde gemi ile dolanır, dünyanın yuvarlaklığı kanıtlanır (1521)
- Mağribiler Granada adasından ve böylelikle İspanya'dan uzaklaştırılır.

b) Hümanizm:

- Bireyin onuru ve değeri felsefi olarak ön plana çıkarılmıştır
- Antik dönem yeniden örnek alınmıştır. Eğitim esası olmuştur
- Klasik yazıların çevrilmeye başlanması
- İncil'in ve Kuran'ın çeşitli dillere çevrilmesi
- Johannes Reuchlin, Erasmus von Rotterdam ve Philip Melanchton Almanya'da hümanist propaganda yaparlar ve Reformasyon Döneminin alt yapısını oluştururlar.
- Martin Luther 1517'de 95 maddelik tezini Wittenberg saray kilisesinin kapısına asar.
- Papayı açıkça hedef alan çeşitli yazılar yayınlar
- 1521'de Papa Luther'i aforoz eder (Worms kararları)
- 1534 Luther İncil çevirisini bitirir.

---

¹⁴ Bu bölümün tarihi bilgileri çalışmanın kaynakçasında belirtilen çeşitli tarih kitaplarının yardımıyla hazırlanmıştır.

c) Reformasyon:

- 1525/26 köylü savaşları
- 1530 Augsburg toplantıları (Reformasyon önerileri görüşülmez)
- 1555 Augsburg din barışı
- Almanya'da durgunluk dönemi
- Habsburg Hanedanı güçlenir.

d) Sosyal Durum:

- Açlık, fakirlik hakimdir
- Veba salgınları yaşanmaktadır
- Skolastik düşünceden yeni çıkmıştır
- Protestanlar ve İslam, kilisenin düşmanı gibi görünmektedir
- Papa ve Türkler, tüm Hıristiyanlığın düşmanı gibi görünmektedir.

e) Siyasi Durum:

- 1500 yıllarının başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu istila ve yayılma politikası gütmektedir. Avrupa ciddi bir Türk tehlikesi ile karşı karşıyadır
- 1519 Karl V Kutsal Roma İmparatorluğu'nun kralı seçilir
- Habsburg Hanedanı Türkler ve Fransa'ya karşı savaşmak zorunda kalır ve Protestanlardan yardım ister
- 1527 Fransa ve Papa ittifak oluşturur. Karl V Roma'yı yağmalar ve Papa'yı esir alır
- 1530 son kez Karl, Papa tarafından tahta geçirilir.
- 1532 Nürnberg barışı. Karl'ın Türklere karşı Protestanlara ihtiyacı var

Aslında tüm bu kısa tarihi notların gösterdiği çok açık noktalar var. Avrupa yoğun bir Türk tehlikesi ile karşı karşıyadır. Kendi içindeki bölünmüşlük, özellikle de dini bölünmüşlük Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısına zaafı olarak çıkmalarına neden olur. Türk tehdidi aslında İslam tehdidi, başka olanın tehdididir. Hıristiyan dünyası İslam dünyası ile karşı karşıya gelmiştir. İslam Avrupa'nın hem siyasi, hem dini, hem de sosyal varlığını tehdit etmektedir. Siyasi varlığını tehdit eder, çünkü yayılma politikası gütmektedir ve orduları daha güçlü ve iyi organize olmuştur. Ayrıca, özellikle Almanya'nın diğer büyük düşmanı Fransa ile işbirliği eğilimindedir. Dinî varlığını tehdit eder, çünkü Avrupa'da feodal yapı ve kölelik sistemi, din ile de desteklenmelidir. Ruhban sınıfı orta çağdan bu yana idari güce din istismarı yoluyla sahip olmakla kalmamış, aynı zamanda toprak sahibi de

olmuştur. Sıradan halk ve zaman zaman soylular için bile bir iç tehdit haline gelmiştir. Bu tehdidin karşısında İslam ve Osmanlı İmparatorluğu sınıfsız yapısıyla ve en basit köylünün bile vezirliğe yükselebildiği yapısıyla bir kurtarıcı gibi gözükmüş, Avrupa'nın sosyal yapısını alt üst etmektedir, çünkü serbest evlilik ve sosyal sistemi¹⁵ ile kilisenin katı yapısına başkaldırı imkânı sunmaktadır. Peki, bu mozaikte Dernschwam ve Dernschwam gibi başka gezginler nasıl konumlandırılmalıdır?

Dernschwam iyi eğitim görmüş bir Hümanist, dolayısıyla Reformasyon'un ilkelerini benimsemiş ve hayata geçirilmesini savunan biridir. Birçok hümanist gibi, o da Luther'in düşüncelerine, özellikle daha önce değinilen Türkler hakkındaki görüşlerine iyi bir Protestan olma yolunda meyil etmektedir (krş. Dernschwamm, 1553)¹⁶. Dernschwam, Avrupa'nın içinde bulunduğu karmaşık durumdan, dini ve siyasi bölünmüşlükten huzursuzluk duymaktadır ve bunun nedenleri arasında dini bölünmüşlüğün yanı sıra Türk tehlikesini de görmektedir. Amacı, birlik beraberlik halinde bir Avrupa'ya ulaşmak ve Türkler ile İslam'ı tehdit olmaktan çıkarmaktır (Dernschwam 1992:113-115). Eserde karşımıza çıkan Türk imajının bu amaca hizmet ettiği açıktır. Kısmen gerçeklere, kısmen önyargılara, ama büyük ölçüde öz imajın yarattığı dünya görüşüne dayalı bir yabancı imajdır söz konusu olan.

3. "İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü"nde Türk İmajı

Günlükte, sayısız Türk imajına rastlanmaktadır. Ortalama her sayfada en az beş imajdan bahsedebiliriz. İmgelerin çokluğu sınıflandırmayı gerektirmiştir. Sınıflandırmadan önce, en genel hatlarıyla eser hakkında bilgi vermek, sınıflandırmanın bir temele oturtulması açısından önemlidir.

3.1. İçerik

Dernschwam'ın seyahat günlüğü başlıca iki bölümden oluşmaktadır. İlki, "İstanbul'a Seyahat", ikincisi ise "Anadolu'ya Seyahat"tır. İlk bölüm, 1553 yılının 22 Haziran günü Dernschwam ve birlikte seyahat ettiği kafilenin yola çıkmasıyla başlar. Anlatım oldukça yalındır ve günlük türüne büyük ölçüde uygunluk göstermektedir. Tam olarak nereden hareket ettikleri eserden çıkarılamamakla birlikte, ilk konaklama yerleri Baden ve Neustadt şehirleridir. İlk Türk teması, Estergon'a yakın bir yerde, neredeyse bir ay sonra gerçekleşir. Bundan sonra İstanbul'a yolculuğun her bölümünde Türklerin geçtikleri yerlerin ne derece harap olduğu anlatılmaktadır. Dernschwam, yazdıklarını bir sanat tarihçisi edasıyla ve tam

¹⁵ Burada aslında kast edilen İslam'ın dört evliliği ve eşcinselliği hoş görür görünen yapısıdır.

¹⁶ Bkz. Franz Babinger tarafından Fugger Arşivlerinde yer alan aslından yayınlanmış ve açıklanmıştır. İlk baskı 1923, 2. tıpkıbasım 1986, Duncker ve Humblot Yayınları, Berlin, s. XV

bir muhasebeci gibi tüm detaylarıyla günlüğüne aktarmaktadır. İstanbul'a varmalarıyla Türk kültürüne daha yakından eğilme zorunluluğunu hisseden yazar, Türklerin bir kültürü olmadığını ispat etmeye çalışır. Türklerin tüm gelenekleri eleştirel bir yaklaşımla sergilenir. İstanbul'un zenginliğinin yanı sıra fakirliğini ön plana çıkarmaya çalışır. Yer yer Türklerden çok devşirmelere saldıran yazı, zaman zaman da bakışı kendi halkına¹⁷ da çevirerek ağır dini eleştirileri de günlüğüne aktarmayı ihmal etmez. Özellikle bu bölümlerde daha önce bahsi geçen Luther'in etkisi çok açıktır. Osmanlı Devletinde hüküm süren adaletsizlikleri, sefaleti, ahlaksızlığı, yolların güvensizliği sık sık tekrar edilen motifler arasındadır (belirgin örnekler için bkz. Dernschwamm 1992: 66, 83, 88, 121, 144, 115, 163, 164, 167, 169, 180, 193, 201).

"Anadolu'ya Seyahat"¹⁸ı konu eden ikinci bölümün kurgusu, ilk bölümle aynıdır. Başlarda gene sanat tarihi anlatıcısı Dernschwam ön plandadır. Türklerin tarih ve sanat bilmezliği özellikle İkea Anıtı'na (bkz. a.g.e., 215) rastladığında kuvvetle vurgulanır. Bu bölümde çizimlere daha fazla yer verilmiştir. Anadolu'ya seyahatin daha ender, hatta bu seyahatin ilklerden biri olduğunu buradan tahmin etmek mümkündür. Burada günlüğe konu teşkil eden başlıca olgu, Anadolu'nun fakirliğidir. Dernschwam neredeyse Anadolu köylüsünün bakışından İstanbul'u yeniden canlandırmıştır. Anadolu'nun kilim işlemeciliği onu şaşırtır. Ayrıca bu bölümde yer yer tarafsız imajlara da rastlanmaktadır. Buradan "Anadolu'ya Seyahat"¹⁹ta yer alan bilgilerin kaynağını gerçekten gördüğü varsayılabilir. Zaten "ben gördüm" ve "oradaydım" ifadeleri de bu bölümde gittikçe azalma göstermiştir. Dernschwam'ın 11 Ağustos 1555'te Viyana'ya¹⁸ dönmesiyle seyahat günlüğü biter. Dönüş yolu gidiş yolu gibi ayrıntılı anlatılmamıştır.

3.2. Eserdeki Türk İmajı Üzerine

Eserde çok farklı Türk ve İslam¹⁹ imajlardan bahsedilebilir. Bunları adlandırmak gerekirse sanat tarihi imajları, devşirmeler imajı, esaret imajı, örf ve adetler hakkında oluşturulan imaj, beslenme alışkanlıkları, giyim kuşam, eğitim, ordu ve

¹⁷ Bu halk bağlamında Hıristiyan Almanları anlamak lazım.

¹⁸ Buradan hareket noktasının da Viyana olduğu kabul edilebilir.

¹⁹ Özellikle batılı şarkiyatçıların birçok kaynağında Türk=İslam görüşü hâkimdir. Bunun ilk kaynaklarını haçlı seferlerinde aramak doğru olur. Çünkü, Avrupa'nın şarka ve İslam'a karşı başlattığı haçlı seferlerinde karşılaştıkları en büyük sorun Müslüman Selçuklulardı.(bkz. Matuz 1985: 19-26). Ancak bu görüşün Avrupa düşünce yapısına böylesine sağlamlıkla yerleşmesini asıl Luther sağlamıştır. Luther daha önce de değinildiği gibi Kuran'ı ve Muhammet'i kendi dini tutumu için bir araç olarak kullanır ve hatta Muhammedi >Deccal< olarak göstermekten bile kaçınmaz. Dolayısıyla Türk=İslam sonucu Müslüman Osmanlı Devleti ve şeyhülislam yapısı da göz önünde bulundurulduğunda şaşırtıcı bir durum değildir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Akbulut 1997:31-46; Kula 1993a: 27-42; Kula 1993b; Öztürk 1997:11-30, Timur 2000:37-38).

devlet yapısı, kadınların durumu, temizlik adetleri vb. gibi birçok imajı oluşturmak mümkün. Ancak, çalışmanın kapsamı açısından genel bir sınıflandırma yapma gereği doğmaktadır. Sınıflandırmayı Türk, Osmanlı ve İslam kimlikleri üzerinde yoğunlaştırmak uygun görünmüştür. Bu çerçevede Türk kimliği denildiğinde kısmen bireyselleşerek kişi olarak Türk'ü anlamak gerekiyor. Yani "Türk" Dernschwam'ın anlatımında nasıldır, neye benzer, neler yapar, ne yer, ne içer vb. Osmanlı kimliği denildiğinde daha ziyade kurumsal bir kimlik anlaşılmalıdır. Osmanlı'nın devlet yapısı, ordu, toprak ve adalet sistemi gibi. Burada yer alan veriler zaman zaman İslamiyet'in etkisini de gözler önüne serecektir, çünkü Osmanlı Devleti'nin yönetimine İslam doğrudan etki etmektedir. İslam kimliği esas alındığında ise "İslam" Osmanlı ve Türk kültürü için bir üst kavramdır. Dolayısıyla örf, adet, gelenek ve yaşayış tarzı bu başlık altında incelenebilir.

3.2.1. Kişi Olarak Türkler

Kişi olarak Türkler Dernschwam'ın gözlemleriyle ele alındığında Türkler'de tüm dünya tersine işlemekte. Tabii daima göz önünde bulundurulması gereken olgu, Dernschwam'ın ölçüt olarak neyi kullandığıdır. Dernschwam'ın Türklerde yabancılığını çektiği her şey Avrupa'dan farklı olmaktadır. Yani eğer Dernschwam Türklerin giyim ve kuşamlarını rengârenk ve çocuksu, ciddiyetten uzak (krş. Dernschwam 1992:122) buluyorsa, bu onların Avrupalılar gibi giyinmediğinden, özellikle de siyahı (yani ciddi bir rengi) sevmediklerinden ve Avrupalı ruhban sınıfına uzaklıklarından kaynaklanır (krş. a.g.e. 122-123). Bu "tersliği" Dernschwam sıkça tekrar eder. Kadınların şalvar giymeleri (krş. a.g.e. 247) bir o derece şaşırtıcıdır, erkeklerin başlarını sarıklarla örtmeleri de (krş. a.g.e. 166). Erkeklerin değil de, kadınların eldiven giymesi de çabasıdır (krş. a.g.e. 286). Türklerin kaba saba (krş. a.g.e. 243) görüldüğü açıktır, ancak dokuma sanatındaki hünerleri de göz ardı edilmez (krş. a.g.e. 32). Dernschwam için Türk insanının ten rengi de çarpıcı değildir (krş. a.g.e. 247). Hattâ kara ten renklerinin kaynağını dahi belirtir Dernschwam: Sorun, eldiven giymemelerindedir! (krş. a.g.e. 286)

Tabii bu dış özelliklerinin yanı sıra Türklerin kişisel meziyetleri de Dernschwam'ın inceleme alanına girmektedir. Buradaki hareket noktası da gene Avrupa'dan tanıdığı davranış modelleridir. Açıkça kendi öz imajı ve kültürü ile karşılaştırma yapmaktan hiç çekinmez. Türkün bu özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Devşirme paşalar²⁰ bile köylüler gibi yaşar, çünkü sanat ve incelik nedir bilmezler (a.g.e. 26, 27)

- Geçtikleri her yeri yağmalayıp yıkar ya da kuru verimsiz bir hale getirirler²¹

²⁰ Devşirmeler daima olumsuz anlatılır, çünkü onlar ihanet eden Hristiyanlardır.

²¹ Bu imaj tüm eser boyunca tekrarlanmakla birlikte en yoğun hali ile s. 7-40 ve s. arasında 142'de yer alırlar. Ayrıca bkz. a.g.e., 54,

- Mimarileri basit ve gelişmemiştir (a.g.e. 34, 41, 55, 57).
- Yemek bilmezler, ekme ve şarap doğru düzgün değildir. Çeşitleri ve ürünleri fakirdir (a.g.e. 42, 43, 46, 148, 162, 170-179). Çoğunlukla soğan ve sarımsak yerler (a.g.e. 46)²²
- Ahlaksızdırlar (a.g.e. 52, 81, 140, 144, 179-184, 190). Buna rüşvetçilik (a.g.e. 52, 53) de dahildir.
- Pistirler (a.g.e. 100, 101, 186).
- Kadınları da erkekleri de tembeldir (a.g.e. 93, 96, 131, 152, 153, 180, 181).
- İlkel²³ ve cahildirler (a.g.e. 32, 51, 102).
- Türklerin en iyisi askerlerdir, onlar da zaten devşirmedir (a.g.e. 96-97).
- Kadının değeri yoktur (a.g.e. 103).

Ashında bu listeyi daha da uzatmak mümkün olurdu, ancak bu kadarı bile Dernschwam'da yer alan Türk imajı hakkında bilgi vermeye yeterli görünmektedir. Bu imajları iyi anlayabilmek için Avrupa tarihi hakkında derlenen bilgileri hatırlamak gerekir. Çünkü, söz konusu imajların pek azı gerçeklere dayanmaktadır. Çoğu, zaten var olan ve özellikle de Luther'e dayanan imajlardır: örn. ahlaksızlıkları. Türkler kötüdür, ama Türklerden de kötüler devşirmelerdir, çünkü Hıristiyan dünyasına ihanet etmişlerdir. Bu bağlamda Dernschwam (1992:142), Luther'i doğrudan alıntılanmaktan hiç çekinmez:

“Türklerin geldiği yerlerde her şey bozulur. Onların geçtiği yer cennet bile olsa çorak bir araziye döner [...] Zira onlar Tanrı'nın verdiği nimetlerden faydalanmasını bilmezler. Herkes bu yüzden onlardan nefret eder.”

Luther'in imajları, Dernschwam'ın Türklerin kılık ve kıyafetlerle ilgili görüşlerinde bile kendini göstermektedir. Buradan imajların asıl kaynağı açıkça anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra kurumsal gözlemler, yani Osmanlı'nın Devlet yapısı ve Ordu'ya ilişkin tespitlerin de tarafsız olması dikkat çekmektedir. Burada Avrupa'nın gerçek ve neredeyse örnek alıcı neredeyse saf bir ilgiden bahsetmek mümkündür. Çünkü, ne de olsa bu yapı onlar için neredeyse yedi yüz yıllık süre boyunca korkunun ve tehlikenin kaynağını oluşturmuştur (krş. İnalçık 1999:35).

---

²² Bu görüş günümüzde bile hakimdir. “Knoblauchfresser”.

²³ Buna tüm “Anadolu'ya Seyahat” bölümünü örnek olarak göstermek mümkündür. Ama “İstanbul'a Seyahat” bölümünde de gerek müzik olsun (a.g.e. 45, 57, 118, 121), gerek yaşayış tarzları olsun (a.g.e. 61), gerek kendi adetlerinin nereden geldiği hakkındaki bilgisizlikleri olsun (a.g.e. 75, 121) yer verilmiştir.

3.2.2. Kurum Olarak Osmanlı Devleti

Dernschwam'daki Osmanlı Devleti imajına bakılacak olursa, bu amacın hiç de Türk imajı “gibi” veya “kadar” olumsuz olmadığı göze çarpacaktır. Yazar, öncelikle Osmanlı topraklarındaki kervansaraylara büyük bir hayranlık duymaktadır. Daha ilk sayfalardan bütün mimari özelliklerini sıralamaktan üşenmez. Ancak, asıl gıpta ettiği mimarileri değil, işleyiş tarzlarıdır. Zira, bu kervansaraylar tüm halklara ve dinlere mensup kişilere açıktır (Dernschwam 1992:59) ve çoğu aşevi gibi işleyerek yiyecek dağıtılan yerlerdir. Ne var ki Dernschwam'ın amacı hiçbir şekilde Osmanlı Devleti'ni cazip göstermek değildir. Bu nedenle kervansarayların varlığını başka nedenlere dayandırmaya çalışır: Türklerin konuksever olmayışları ya da yemek pişirmeyi bilmemeleri gibi (a.g.e. 58-59).

Türklerin tüm evlerinin pencerelerinin örtülü olmasını, Dernschwam mahremiyete değil de, Osmanlı Devleti'nin bir polis devleti olmasına bağlar (a.g.e. 62-63). Esirler gibi halk da devletin sıkı idaresi altındadır der. Bu sıkı idare de Hıristiyanlığın kanayan yarası olan devşirme Yeniçerilerce sağlanmaktadır (a.g.e. 64). Osmanlı Devleti'nin Yeniçeri ordusu belki de tüm seyahati boyunca Dernschwam'ı en çok meşgul eden konulardan biridir. Batı'da, yani Avrupa'da, Osmanlı İmparatorluğu'nun fetihlerde ve büyümede başarılı olmasının nedeni ordusunda, özellikle de Yeniçerilerde (krş. Faroqhi 1995:51-52) Matuz 1985: 99-100)²⁴ görülmektedir. Yazar da devşirmeleri en büyük düşman olarak görür ve ağır hakaretlerde bulunur (Dernschwam 1992:64)²⁵ ya da Avrupa'nın büyük kaybı olarak nitelendirip Müslüman olmaya zorlandıkları üzerinde duruyor (a.g.e. 87, 88, 99, 104). Dernschwam'ın amaçları arasında, Batı'daki Türk korkusunu azaltmak yer almaktadır. Dolayısıyla Yeniçerilerin, yani Türk ordusunun en büyük güç kaynağının aslında kendilerinden, yani Hıristiyan kardeşleri olduğunu belirtir (a.g.e. 96-97).

Dernschwam ayrı olarak ulema sınıfına da değinir ve onları kendi ülkesinin ruhban sınıfıyla aynı kalıba sokmaya çalışır. “Yeşil Sarıklılar” (a.g.e. 105) olarak andığı bu grubu, papalık mertebesi ile karşılaştırır ve ikisinin de aynı ölçüde kötü

---

²⁴ Yeniçeriler özellikle Balkanlara karşı yürütülen fetih hareketlerinde ele geçen Hıristiyan “Batılı-Avrupa” çocuklarıydı. Çoğu ebeveynlerinden zorla koparılıp Osmanlı saraylarında padişahın en yakın adamları olarak yetiştiriliyor ve sünnet edilerek “İslamlaştırılıyorlardı”. Ancak çoğu zaman aileler bu gelişmelerden memnun bile kalıyorlardı, çünkü bu yolla “devşirilen” çocuklar sıklıkla Osmanlı Devleti'nde önemli görevlere yükselebiliyorlardı. Batı'da ise soylu doğmadıkları sürece hiçbir yükselme şansları kalmayacaktı. Ya savaşçı olup hayatlarını riske atacaklardı ya da ölene dek çoban ya da çiftçi kalacaklardı.

²⁵ Ayrıca s. 65 “domuz çobanı”, s. 84-86 (Rüstem Paşa Olayı).

olduğunu, hatta kıyametin habercisi olduğunu vurgular (a.g.e 110-116). Burada gene daha önce bahsi geçen Lutheryan görüş ortaya çıkmaktadır. Nasıl ki Luther Müslümanlarla işbirliği yapmaya karşı halkı uyarmışsa (Kula 1993b:41), Dernschwam (1992:115) da ülkesi insanlarını Türklere karşı birlik olmaya çağırılmaktadır:

Hıristiyan dünyası birleşecekse, önce hepsi birden tanrı kelamına aynı şekilde inanmalı ve Tanrı buyruğuna itaat etmeli, bu inanca bağlı kalınmalı ve müşterek hareket edilmeli. Ancak bu şartlar altında Türklere karşı açılacak bir savaşta Tanrı bütün Hıristiyanlara yardımcı olacaktır”.

Bu noktaya varıldığında İslam olgusu, şark kültürü olarak İslam’a ve de Dernschwam’da İslam imajının kullanımına eğilmek gerekir. Müteakip bölümde bu unsurlar irdelenecektir.

3.2.3. Osmanlı’da İslam Kültürü ve İmge Olarak İslam

M.S. 7. yy.da Hz. Muhammed’in önderliğinde İslamiyet’in doğuşu ve “şark”ta yayılması ile birlikte dünya bir daha eskisi gibi olmadı. 7. yy.dan sonra dünyada günümüze dek sürecek olan doğu-batı görüntüsü arkasına gizlenmiş Hıristiyanlık / İslam, ya da Dar-ül Küfr / Dar-ül Harb ya da en basit ifade edilmiş şekliyle bizden olan ve olmayan görüşü yatmaktadır. Bu çekişme, dünyanın söz konusu yıldan sonraki 1300 yılının siyasi, sosyal ve kültürel gelişimine damgasını vurmuştur, hatta 11 Eylül 2001 olayının göstermiş olduğu gibi, halen vurmaktadır. Kısaca İslam kültürüne değinelim.

İslam kültürünü anlayabilmek için önce Hıristiyan kültürü ile ilgili belirtilmesi gereken hususlar vardır. Dernschwam’ın eserinin yazıldığı yıllarda, 1490-1590 yılları arasında Hümanizm ve Reformasyon yaşanmıştır. Ortaçağ bitmiş, skolâstik düşünce aşılmaya başlanmıştır. Ancak, kilise baskın olmaya devam etmektedir. Sıradan halk kesimini olduğu kadar, krallar da ruhban sınıfının gücünden etkilenmektedir. Çoğu “kutsal” adam, hem din insanı, hem de toprak sahibidir ve bu şekilde gücünü daha da arttırmaktadır. Asalet Tanrıdan gelmektedir ve bu nedenle sorgulanamamaktadır²⁶. Kutsal kitabın dokunulmazlığı süregelir, okuma yazma bilmeyen halk, Luther’in²⁷ çabalarına rağmen kilisenin boyunduruğundadır.

Avrupa’daki bu tablodan bakıldığında, İslam, adeta bir güneş gibi şarktan doğmakta ve kurutluş vaat etmektedir. İslam, eşitliğe dayanmaktadır. Asalet unvanları ve de dinde zorlama yoktur. Ezilmiş Avrupa halkı için bir kurtarıcı, ayrıcalıkları tehlikeye giren ruhban sınıfı içinse büyük bir tehdit olarak doğudan büyüyerek ve yükselerek gelmekte, büyük halk kitleleri İslam’ı seçmektedir. Avrupa’da daima hor görülmüş Yahudiler, İslam topraklarına sığınabilmektedir.

²⁶ Alman Kralları bu nedenle Roma’da taçlarını Papa huzurunda giyiyorlar.

²⁷ İncil’i çevirmesi.

İslam önceleri Emeviler, Abbasiler ve Mağribiler kimliğinde, sonraları da Osmanlı İmparatorluğu olarak Batı'nın karşısına çıkmıştır. Bu nedenle Batı'daki Türk imajının aslında İslam imajı olduğu da söylenebilir.

“Osmanlı düşüncesinin temelinde inanç yatmaktaydı” (Timur 2006:16). Bu inanç, İslam inancıdır. Osmanlılar, dünya görüşlerini Kuran'a, Peygamberin Hadislerine ve her ikisini yorumlayan metinlere dayandırıyorlardı. Dolayısıyla tüm tarihleri boyunca inançlarını paylaşmayan insanlara yukarıda bahsi geçen Dar-ül Küfr ve Dar-ül Harb fikrini uyguluyorlardı (a.g.e. 17). Osmanlı Devleti'nin hukuk ve egemenlik anlayışı ile dünyaya bakışını, İslami düşünce şekillendirmiştir²⁸. Egemenliğin haklılığı İslam'ın meşruiyetiydi (a.g.e. 84). Osmanlı aydını, ulema sınıfının üyesiydi. Eğitim, İslam kaynaklıdır. Şer-i hukukun boşluklarını “sünna” doldurur ve bu Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında Halifenin, yani Osmanlı Sultanının, sonraları kadıların ve şeyhülislamın görev alanına girmektedir. Bu yapılanmadan çıkarılması gereken sonuç, Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam'ın hâkim olduğu bir idari yapıya sahip olduğudur. Sosyal yaşamı belirleyen de İslam'dır. Bu da Hıristiyanlığın ve tüm batı dünyasının tamamen karşıtı bir yapı anlamına gelmektedir ve süregelen anlaşmazlığın ve birbirini tanımazlığın başlıca nedenleri arasında gösterilebilir.

Dernschwam'ın eserinde yer alan İslam imgeleri, bu bağlamda açıklık kazanır. Günlüğün başlangıcında daha ılımlı ve tasvir edici bir anlatım sergilenir. Türklerin mabedi olan caminin zarafeti belirtilir (Dernschwam 1992:36). Zaman zaman hayranlığını dahi dile getirmekten çekinmez (a.g.e. 41). Ne var ki Türk'ü, özellikle de İslam'ı küçük düşürme çabası da hemen ardından kendini gösterir. Ezanı “*hu hu*” diye haykırılan bir müzik olarak aktararak küçük düşürmeye çalışır (a.g.e. 45). Ezanı alaycı bir üslûpla ele aldıktan sonra, aynı tarzı namazın anlatımında görürüz: “*Yeni nişanlılar gibi birbirlerinin dirseklerine dokunacak şekilde duruyorlar.*” (a.g.e. 56). Ancak, caminin iç zenginliğine hayranlığını da belirtmekten geri kalmaz (a.g.e.). İslam'ın ve İslam temsilcilerinin aslında Hıristiyanlığın yoldan çıkmış ruhban sınıfından çok farklı olmadığını sık sık vurgulamaktadır (a.g.e. 85). Asıl vurgulanmak istenen ise, İslam'ın Avrupa'nın sorunlarına bir çare olamayacağıdır. Dernschwam'a göre Türkler zaten dinlerini bilmezler, zaten İslam dini de açıkça ahlaksızlığa teşvik etmektedir. Bu ahlaksızlar çok eşlilik (a.g.e. 182) ve eşcinselliktir (a.g.e. 91). Eski Babil (a.g.e. 100) benzetmesi yapılır. Öz imajın çok açıkça ortaya çıktığı imajlardan biri de Türklerin aslında dinlerini iyi bilmemelerinin yanı sıra, asıl dualarının Hıristiyanların birlik olmaması yönünde olmasıdır. Çünkü, bu durum onlara zaferi getirecektir (a.g.e. 123). Sadece bu tutum bile imajın aslında kendi halkını etkilemek için yaratıldığının bir kanıtı olarak görülebilir.

²⁸ İslam Felsefesi'nin ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. a.g.e.

Sonuç

Ne kadar ilginçtir ki, bir Türk ya da Doğu imajı incelemesi yaparken Doğu'dan değil Batı'dan hareket ediyoruz. Edward Said'e hak vermemek mümkün değil. Her toplum kendi barbarını yaratmıştır. Avrupa'nın barbarı da Türkler olmuştur. Aslında Batı'nın anladığı anlamda bir Doğu yoktur. Var olan yaratılmış bir Doğu imajıdır. Batı, kendi uygarlığını yüceltip evrenselleştirirken²⁹ Doğu'yu, dolayısıyla kendi Doğu'sunu yarattı. Bu Doğu imajını da başlangıcında İslam ile, sonra İslam'ı Türk olarak, nihayetinde de Doğu'yu Osmanlı Devleti olarak gördü. Bu süreç, aslında İstanbul'un fethi ile tamamlanmıştı. Batı'nın ve batı ile birlikte Hıristiyanlığın ve Antik dönemin en önemli kalesi Türklerin eline geçmiş ve tüm büyük hadiselerde olduğu gibi, Batı'da hem dehşet, hem de gizli bir hayranlık uyandırmıştır. Osmanlı Devleti kendinden emin, sarsılmaz sandığı kudretinin sarhoşluğunda Batı'yı hiçe sayıp küçümsediği yıllarda, Avrupa büyük devri tanımak ve irdelemek için hiçbir fırsatı kaçırmamıştır. Türk'ü incelerken oluşan Türk imajının kaynağında korku ve hayranlık yattığı için, Türk'ü ve Doğu'yu önce imajında yarattı, sonra da yok etmeye çalıştı. Önünde durulamaz Osmanlı'nın yerini "hasta adam" mecazının alması da bu çalışmaların bir yan ürünüdür.

İşte Dernschwam'ın seyahat günlüğü ve benzeri tüm gezi notlarının taşıdığı ortak amaç da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Eser, Avrupalının kendi yarattığı imajları yansıtarken aslında aynı imajı yıkma çabasıdadır. Yenilmez olduğuna inandığı, kudretine en iyi insanlarını gerek ölmeleriyle, gerekse devşirme olmalarıyla kaptırdığı Türk (İslam) imajını olumsuzlaştırmaktır. Sosyal kurtuluş gibi görünen İslam'ı kötülemek, 1001 gece masalları gibi görünen zengin ve şaşalı Doğu (Osmanlı) imajını çürütmek, şaşalı Osmanlı kubbelerinin aslında uzaktan görüldüğü gibi parlak olmadığını ilan etmek ve bu sayede hem 16. yy.'ın Türk Vergilerini haklı çıkarmak, hem de Hıristiyan halkını birliğe çağırmak yaratılan Türk (=İslam) imajının Dernschwam'da görüldüğü gibi seyahatnamelerin ve daha birçok başka yazılı (örn. gazeteler) ve sözlü (örn. şarkılar) kaynağın başlıca amacı haline gelmiştir.

Dernschwam amacına ne ölçüde ulaşmıştır, tam baskı adedi tespit edilemediğinden muğlakta kalmıştır, ama günümüzde dahi etkisini kaybetmemiş ve ne depremin ne de terörün düzeltebildiği Avrupa'da hüküm süren olumsuz Türk imajı, başka kaynakların bu hususta başarılı olduğunu ve "doğru" hedef kitleye ulaştığını gözler önüne sermektedir.

Kaynaklar

AKBULUT, Nazire (1997) "Das fremde Eigenbild der Türken", **Diyalog 1997**: 31-46
AYTAÇ, Gürsel (1999) *Genel Edebiyat Bilimi*, İstanbul: Papirüs.

²⁹ Burada kuşkusuz antik Roma-Yunan mirasına sahip çıkmış olmanın payı büyüktür.

HANS DERNSCHWAM'IN İSTANBUL VE ANADOLU'YA SEYAHAT GÜNLÜĞÜ'NDEKİ TÜRK
İMAJI ÜZERİNE BİR İNCELEME

- BABINGER, Franz (1986) *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien: (1553/55)*. Berlin: Duncker ve Humblot.
- DERNSCHWAM, Hans (y.t.y.) *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (Çev.. Yaşar Önen) Kültür Bakanlığı Yayınları No: 885, Dünya Edebiyatı Dizisi No: 5, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- DYSERINCK, Hugo (1966) "Zum Problem der "images" und "mirages" und ihre Untersuchung im Rahmen der Vergleichenden Literaturwissenschaft." *Arcadia*, Zeitschrift für vergleichende Literaturwissenschaft, Berlin, 1/1966: 107-120.
- EICKHOFF, Ekkehard u. Mitarb. v. Rudolf EICKHOFF (1988) *Venedig, Wien und die Osmanen. Umbruch in Südosteuropa 1645-1700*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- FAROQHI, Suraiya (1995) *Kultur und Alltag im osmanischen Reich vom Mittelalter bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts*. München: Beck.
- GÖSSMANN, Wilhelm (1996) *Deutsche Kulturgeschichte im Grundriss*. Neubearbeitung. Ismaning: Max Hueber.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1997) *Türk Kimliği. Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1975) *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- İNALCIK, Halil (1999) "Osmanlı'nın 700. Yılı". *İdea*, Demokrasi ve Siyaset Kültürü Dergisi, Sayı 4, Güz 99: 35.
- KULA, Onur Bilge (1993a) "Martin Luther II: Türk'e Karşı Ordu Vaazı' (Heerpredigt wider den Türken) ya da 'Türk, Şeytanın Son ve Tehlikeli Öfkesidir!'" *Gündoğan Edebiyat Dergisi* Kış 1993a: 27-42.
- KULA, Onur, Bilge (1993b) *Alman Kültüründe Türk İmgesi I ve II.*" Ankara: Gündoğan Yayınları.
- LE GOFF, Jacques (1997) *Jacques Le Goff erzählt die Geschichte Europas*, Frankfurt a. M: Bundeszentrale für polit. Bildung Campus.
- MATUZ, Josef (1985) *Das Osmanische Reich. Grundlinien seiner Geschichte*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- MORTAN, Kenan ve WINKELMANN, Sibylle (ed.) (1994): *Wilfried Buch'un Anısına. 30.10.1926.- 22.02.1994*. Mersin: Mersin Üniv. Rek. Yay.
- MÜLLER, Helmut vd. (1990) *Deutsche Geschichte in Schlaglichtern*. 2. güncelleştirilmiş ve genişletilmiş baskı. Mannheim: Meyers.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1997) "Türkenbild in Europa", *Diyalog* 1997: 11-30.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995) *Türkçe Sözlük*, İstanbul:Yapı Kredi Yay.
- SCHULZ, Klaus (1965) *Aus Deutscher Vergangenheit*. München: Hueber.
- SCHULZE, Winfried (1978) *Reich und Türkengefahr im späten 16. Jahrhundert. Studien zu den politischen und gesellschaftlichen Auswirkungen einer äußeren Bedrohung*. München: C.H. Beck.
- TİMUR, Taner (2000) *Osmanlı Kimliği*. Ankara: İmge.